

вирішення проблеми: відбувається протиставлення різних точок зору та вибір такого варіанту, який можна було обґрунтувати необхідними аргументами. Г. Соріна зазначає, що під час прийняття рішень навіть у тому випадку, якщо майбутнє рішення планується бути сформоване відштовхуючись від досвіду минулого, у такому випадку рішення не повинно прийматися швидко і емоційно. Якщо така ситуація виникла, рішення буде піддаватися сумніву і не вважатиметься критичним. Розмірковуючи про інструментарій критичного мислення, який застосовують в процесі прийняття рішень, Г. Соріна радить звернутися до таких понять як "затримане судження" та миттєве рішення [5, с. 98].

"Затримане судження" пов'язана з перебільшеною кількістю можливих варіантів рішення, їх оцінкою і вибором найбільш прийняттого варіанта рішення. Однак при цьому виникає цілком правомірне питання. Якщо орієнтуватися на "затримане судження" та повільний детальний аналіз процедур прийняття рішень, то як бути з реальною необхідністю швидкого, миттєвого прийняття рішень, наприклад в умовах постійно мінливого середовища, кризи, катастрофи – будь-якої зміни звичних умов існування керованого об'єкта? Тобто з тою реальністю, яка постійно нас оточує і спонукає до прийняття швидких рішень. У такому випадку, особа повинна відчувати та приймати можливі ризики, які може нести швидко-прийняте рішення.

Концепція критичного мислення так само, як і неформальна логіка, розглядає знання як властивість спільноти, а не тільки індивіда. Питання та критика визначають стратегію аналізу міркування. Концепція критичного мислення і неформальна логіка орієнтуються на аналіз аргументації природної мови, не прагнуть підігнати їх під закони формальної логіки. Також слід ще раз підкреслити, що такий підхід до аналізу аргументації в рамках концепції критичного мислення особливо важливий у контексті аналізу проблем процедури прийняття рішення. Адже на процедуру прийняття рішення і його реалізацію серйозний вплив роблять фактори не тільки об'єктивного, а й суб'єктивного характеру. Концепція критичного мислення враховує усі ці якості в процесі прийняття рішень.

A. B. Ущаровская

ПРОБЛЕМА НЕФОРМАЛЬНОГО ОЦЕНИВАНИЯ АРГУМЕНТАЦИИ

Автор статьи рассматривает методы оценки аргументации естественного языка с позиции концепции критического мышления и неформальной логики. Главное внимание сосредоточено на выявлении их общих и отличительных черт. Выявлено, что концепции критического мышления присуща практическая ориентация, что позволяет утверждать о ней как об инструменте достижения истинного знания в любой области науки.

Ключевые слова: аргументация, оценивание, концепция критического мышления, неформальная логика.

H. V. Ushchapovska

THE PROBLEM OF INFORMAL ASSESSMENT OF ARGUMENTATION

The author examines the methods of evaluation of natural language arguments from the standpoint of the concept of critical thinking and informal logic. Main focus is on identifying their common and distinctive features. We found that the concept of critical thinking inherits practical orientation that suggests it as a tool to achieve true knowledge in any field of science.

Keywords: argumentation, evaluation, the concept of critical thinking, informal logic.

УДК 27:303.094.4+2-485.5(477)

Г. Д. Филипович, асп., КНУТШ

ІДЕНТИФІКАЦІЙНА РОЛЬ РЕЛІГІЇ І ЦЕРКВИ В ЖИТТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Стаття присвячена дослідженню ролі релігії і церкви в житті української діаспори. Базуючись на закордонному досвіді вивчення діаспорних українців та їх релігійності, автор пропонує переглянути пануючу в суспільній та науковій думці позицію щодо неважливості релігії як маркера української ідентичності.

Ключові слова: етнічна і релігійна ідентичність, ідентифікація, українська діаспора, діаспорні церкви.

Українська діаспора, як і будь-яка інша, завжди поставала перед проблемою свого визначення серед ін-

Отже, неформальна логіка так само як і концепція критичного мислення направлена на аналіз та оцінювання аргументації природної мови. Саме це є спільним аспектом, на який направлені дослідження представників сучасних напрямків логічного знання. В межах розвитку неформальної логіки було сформовано основні елементи методів оцінки аргументації природної мови. І якщо підходи до проблеми оцінювання аргументації можуть модифікуватися та відрізнятися різноманітністю, однак основу складають критерії оцінювання та метод діаграм. У той самий час, коли концепція критичного мислення орієнтується також на визначення критеріїв оцінки, однак вводить такі поняття як "карта мислення", метод "задавання питань" та процедура прийняття рішення. Характеристика основних підходів до оцінювання аргументації дає змогу стверджувати, що паралельне становлення неформальної логіки та концепція критичного мислення безперечно надало їм спільних рис. Однак, концепція критичного мислення поступово почала набувати більш практичного значення, враховуючи також теоретичні здобутки неформальної логіки. Саме практична орієнтованість концепції критичного мислення відрізняє її від неформальної логіки. Неформальна логіка є окремими напрямком сучасного логічного знання завдяки тому, що навіть розглянуті методи та критерії оцінювання природної аргументації є більш теоретичними та несуть фундаментальний характер, і не є прикладними у буденному житті. Протилежністю є концепція критичного мислення, яка через очевидну практичну орієнтацію своїх методів стає певним інструментом досягнення істинного знання в різних сферах науки.

Список використаної літератури

1. Fisher A. Critical Thinking: An Introduction / A. Fisher. – Cambridge : Cambridge University Press, 2001. – 259 p.
2. Fisher Alec. Informal Logic and its Implications for Philosophy // Informal Logic. – 2000. – № 2. – P. 109–115.
3. Freeman J. B. The Place of Informal Logic in Logic // New Essays in Informal Logic. – 1994. – P. 118–125.
4. Грифцова И. Соотношение формальной и неформальной логики: философско-методологический анализ : монография / И. Грифцова. – М., 1999. – 273 с.
5. Сорина Г. В. Принятие решений как интеллектуальная деятельность : монография / Г. В. Сорина. – 2-е изд. – М. : Канон + Реабилитация, 2009. – 272 с.
6. Сорина Г. В. Курс "Основы принятия решений" в высшей школе России / Г. В. Сорина, В. С. Диев // Ценности и смыслы. – 2012. – № 2. – С. 83–98.

Надійшла до редколегії 04.10.2013

ших народів, що зумовлювалося потребою етнозбереження перед небезпекою розчинення українців в іноет-

нічному середовищі. Частіше всього, люди, які вимушені з якихось причин емігрувати, переносять в країну свого нового поселення все можливе, що нагадувало б їм місце власного народження-проживання. А оскільки людина обмежена в своїх намаганнях перенести все багатство світу матеріального, то вона вдається насамперед до перенесення на чужину світу духовного. Останній складається з різних компонентів, комбінація яких у кожного народу специфічна, але, як правило, це фольклор – усний, пісенний, образотворчий, який зафіксований в мові, звичаях та традиціях. Однією із духовних ознак народу безперечно є його релігія. Для української людини кінця XIX – першої половини XX століття, коли й почалася масова еміграція, всі ці цінності були освячені християнською вірою і уособлені в українських церквах.

Церква усвідомлювала свою роль в житті української діаспори. Вона вміла бачити і формулювати проблеми, які поставали перед мігрантами, прагнула адекватно відповісти на різноманітні виклики. Вивчення цього столітнього досвіду – досвіду супроводження й опіки емігрантів – має свою історію, в ході якої виявлялися загальні і специфічні ознаки діяльності церкви у справі збереження та прищеплення батьківської (для другої і третьої генерації емігрантів) і формування модерної (для новоприбулих емігрантів, які не мали ніякої) ідентичності на кожному етапі їх емігрантського, а пізніше діаспорного життя. Оволодіння знанням минулого полегшує розуміння сьогодення, коли йдеться про деформацію української нації, втрату нею питомих ознак своєї ідентичності. Тому так важливо дослідити феномен української діаспори в усій його історичній, онтологічній і практичній значимості з метою виявлення діючих в її бутті чинників збереження національної тожсамості, зокрема з'ясувати роль релігії і церкви в діаспорі у формуванні української ідентичності. Актуальним видається дослідження діяльності українських діаспорних церков в складних умовах глобалізації і постмодернізму, віднаходження шляхів підвищення функціональної ролі релігії в національному самозбереженні українців діаспори, використання їх досвіду на українських теренах.

Метою цієї статті є дослідження відомих в науці спроб усвідомлення і вивчення ролі релігії і церкви в процесах ідентифікації діаспорних українців. Реалізація поставленої мети можлива через виявлення загальних закономірностей впливу релігії на свідомість і життєдіяльність народу; аналіз різноманітних церковних підходів у справі збереження та етноідентифікації українців; виокремлення характерних рис релігійності діаспорних українців; вивчення особливостей функціонування національних церков України в добу глобалізації та їх активізації щодо збереження української діаспори.

Проблема ідентичності цікавила діаспорних українців не тільки теоретично, а й практично. На їхніх очах власні діти зрікалися віри предків, не хотіли говорити рідною мовою, не шанували національні традиції, забували етнічні корені свого походження. Безумовно, еміграція вивчала саму себе з тим, щоб зрозуміти ті трансформації, які відбувалися в українському середовищі за кордоном і які були вкрай небезпечні для нього своїми асиміляційними наслідками.

Вчені західного українського зарубіжжя з НТШ у США, Канаді та Західній Європі, Української вільної академії наук у США, Українського інституту Гарвардського університету (США), Канадського інституту українських студій, Українського вільного університету, українознавчих кафедр в університетах Канади, США, Австралії, інших країн мають вагомі досягнення в дослідженні діаспори. Про це написала Ганна Скрипник, директор Інституту мистецтвознавства, фольклористики

та етнології ім. М. Т. Рильського НАНУ та президент МАУ, даючи історичну ретроспективу та тенденції розвитку сучасної зарубіжної україністики, де подана масштабна картина дослідницької діяльності майже всіх закордонних центрів. Завдяки цим інституціям виходило багато літератури, де описувалися еміграційні хвилі, закордонний літературний і мистецький процес, досягнення окремих представників закордонної української громади в освіті, науці, техніці тощо.

Про цей діаспорний доробок українська наука дізналася вже у часи незалежності, коли масово до України почала надходити та література, що була видана в свій час за кордоном. Утворені тоді так звані бібліотеки діаспори (зокрема, у Києві та Львові) існують і досі, де можна віднайти діаспорні книжки. Там зібрані тисячі видань. Лише з релігійних питань виставлено понад 130 праць, які стали безцінним джерелом для пошукової роботи [34].

Діаспорні автори бачили негативи і позитиви емігрантського життя. Вони розуміли, що будучи відокремленою від материкової нації, українська діаспора тривалий час розвивалася в умовах, які сприяли збереженню ролі церкви в житті закордонних українців. В радянській Україні в результаті державної політики воєвничого атеїзму релігія була витиснена з духовного поля, церкви втратили притаманну їм історичну функцію регулятора суспільних відносин. Вони фактично були вилучені з життя соціуму, залишаючись на маргінесах соціально-економічних, політичних і культурних інтересів людей. Сфера, де релігії було дозволено існувати, але під сильним тиском і постійним контролем, обмежувалася приватним життям. Тому негативний досвід материкових українців, не дійшовши до країн, де проживали діаспорчани, не вплинув на втрату ними своєї ідентичності, зокрема релігійної. Вони зберегли вірність українським церквам, утримуючи на чужині рідні духовні традиції.

Діаспора постала перед глобальними проблемами втрати національного значно раніше від материкових українців. Вона опинилася перед небезпекою асиміляції серед іноетнічної більшості, якою була титульна нація країн їхнього поселення (американці, англійці, німці, італійці, іспанці та ін.). Асиміляційна політика цих держав проводилася силовими методами, в результаті якої етнічні, мовні, релігійні меншини мали розчинитися серед більшості, переплавитися в єдиний організм. Проте навіть Америці не вдалося здійснити проєкт "плавильного котла" і витворити єдину націю. Американець сьогодні – це політичне збірне поняття, яке може утримувати, а може й не мати уточнення свого етнічного походження (американець з мексиканськими, або ж польськими, українськими, китайськими чи іншими коренями). Кожна нація обирає для себе свій ідентифікаційний маркер, за яким інші вирізняють її і який дозволяє цій нації не розчинитися серед інших, зберегтися як окрема одиниця в поліетнічному світі. Українці обрали найбільш характерний для самопрезентації чинник: своя віра і рідна церква.

Власне українська діаспоріана активно почала розвиватися в Україні з 1991 року. До того часу тема закордонних українців та їхніх церков вважалася закритою, оскільки всіх, хто виїхав за кордон – чи з своєї волі, чи з об'єктивних обставин, зокрема з ініціативи або примусу комуністичного режиму – радянська наука не розглядала інакше, як зрадників батьківщини або ворогів СРСР. Тому такі малочисельні дослідження історії української еміграції, її життєдіяльності за межами Радянського союзу подавалися у відповідній інтерпретації.

На сьогодні вдалося подолати інформаційний голод щодо життя українців за кордоном. Створена солідна бібліотека праць українських авторів, які цікавилися

історією і сьогоденням діаспори. Тематичний діапазон цих досліджень утримує як надто конкретні проблеми для наукового розгляду, так і масштабний аналіз феномену діаспори. Українські історики і політологи детально вивчили стан діаспори в різних країнах та континентах (напр., Австралії, Башкортостану, Канаді, Мараморощини, Росії, США тощо). Збираються відомості про тернополян, буковинців, донеччан, галичан в діаспорі, про актуалізацію окремих проблем діаспорчанами (голодомор, святкування 1000-ліття хрещення України), про вплив української діаспори на окремі сфери життя України та світу (в соціально-економічному просторі, в державо- і культуротворчих процесах, зовнішній політиці). Але в цьому переліку літератури надзвичайно мало праць про релігію і церкву в діаспорі. Складається враження неважливості цих маркерів етнічної ідентичності для українських діаспорчан, що абсолютно не відповідає дійсності.

Крім плеяди дослідників, які продовжують вивчати діаспору та різні аспекти її буття, виокремлюються дослідницькі центри, які очолюються авторитетними вченими, що є засновниками наукових шкіл і напрямів. Так, плідно працює Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою при Львівській політехніці (керівник Ірина Ключковська). Цей інститут виступив ініціатором вже декількох міжнародних конференцій з історичних і сучасних проблем закордонного українства. Сама І. Ключковська є автором багатьох статей і редактором декількох збірників, присвячених діаспорі [25]. Її праці, де визначається стратегія і засади співпраці з діаспорою, стали фундаментом для вироблення авторської позиції щодо ролі релігії і церкви в житті зарубіжного українства.

На збір та узагальнення інформації про діаспору була спрямована діяльність Інституту досліджень діаспори, заснованого 1993 р. Останній хоч і є громадською організацією, але зробив надзвичайно багато в дослідженні закордонного українства. Він був одним з виконавців заходів Національної програми "Закордонне українство" на період до 2005 року та Державної програми співпраці з закордонними українцями на період до 2010 року. Інститут уславився створенням різноманітних довідникових видань з діаспорної тематики. За роки існування Інституту видані інформаційні каталоги, бібліографічні покажчики, матеріали "круглих столів". Своїми виданнями Інститут відкрив Україну зарубіжному українству.

Надзвичайно інформативними виявилися бібліографічні покажчики "Українське зарубіжжя"[38-41]. Вони містять перелік діаспорних монографій, публікацій в науковій періодиці, науково-публіцистичних та громадсько-політичних часописах, які були видані в Україні протягом XX століття, а також ті джерела, що зберігаються в архіві та бібліотеці Інституту.

Слід згадати успішну діяльність створеного в 2002 р. Інституту досліджень української діаспори Національного університету "Острозька Академія" (нині очолюється А. Є. Атаманенко). При інституті функціонує бібліотека та архів діаспоріани. Згаданий інститут видає багато наукової літератури, перевидає відомі літературні та історичні пам'ятки, регулярно проводить міжнародні наукові конференції "Українська діаспора: проблеми дослідження". За 10 років Інститутом видано 8 випусків "Наукових записок: Серія "Історія" або Серія "Історичне релігієзнавство", які містять матеріали міжнародних наукових конференцій, присвячених вивченню різних аспектів діяльності закордонних українців. В опублікованих статтях проаналізовано різні аспекти діяльності закордонного українства: співпрацю між діаспорою та Україною, розвиток науки, бібліотечної та архівної діаспоріани в Україні і за кордоном, кредитних спілок та

інших організацій, охарактеризовано діяльність видатних українців тощо. Сегмент, який нас цікавить, а це історія релігії і церкви, особливості духовного, зокрема релігійного, життя українців за кордоном, в цих збірках майже не представлений.

Академічну науку у дослідженні діаспори презентує Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАНУ, який разом із Міжнародною асоціацією українців почав видавати "Наукові записки МАУ" з висвітленням широкої тематики і діаспорних проблем.

Існували й існують інші заклади, які цікавилися діаспорою, але доля їх різна. Так, розпочата діяльність відділу дослідження української діаспори Інституту соціології НАН України, аналогічного підрозділу в Інституті українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, призупинена [3].

Про існування чисельної української діаспори було відомо в радянській час від ідеологічних органів влади, які подавали виключно негативну інформацію про неї, а з іншого боку – від родичів тих українців, які мешкали в Західній Україні і виїхали за кордон ще в до-радянський період. З початком нової доби в історії України оцінки діаспори принципово змінилися. Так, наприклад, Олег Малько, критикуючи засуджувальну конотацію досліджень радянської доби, переосмислює роль і вплив зарубіжних українців на розвиток України в різноманітних аспектах [28, с. 408–436]. Але в суспільній свідомості все ще панують радянські стереотипи негативного ставлення до діаспорчан, які поступово долають названі та інші дослідницькі осередки з вивчення діаспори.

Треба зауважити, що переважна більшість сучасних досліджень зосереджується на питаннях культури, освіти, мистецтва як досягненнях діаспори, які сьогодні включаються в загальну культуру України. Знаковими тут виявилися дослідження київського вченого Н. Ю. Кривди [26], в яких проаналізовано процес культуротворення в українській діаспорі протягом чотирьох хвиль її історії. Культуротворення автор пропонує розуміти як унікальне соціокультурне явище у межах національної культури, що виконує подвійну функцію, виступаючи, з одного боку, окремим комплексом загального українського культурного процесу, а з другого – відтворюючи національно-культурну ідентичність діаспори. Особлива увага зосереджується на питанні культурної ідентичності в сучасному культуротворчому полі діаспори через висвітлення феномену мистецтва в контексті художньої культури, а також творчість митців діаспори в контексті проблеми подвійної ідентичності.

Але питання релігії і церкви, які безпосередньо впливали на процеси культурної та етнічної ідентифікації українців, залишилися не розглянутими. В українській науці про релігію і церкви прагнули не згадувати. Такі дослідження могли вийти тільки за межами України. Але поступово з'являються питомо українські дослідження, присвячені виявленню релігійного компонента в житті української діаспори.

Особливо треба відзначити дослідження географії закордонних українських поселень і поширенню церков серед них, які проводить Тарас Гринчишин [5]. Він склав перелік всіх українських релігійних громад в діаспорі, типологізував і картографував їх. Його дані є найбільш повними, які постійно оновлюються, що дає можливість релігієзнавцям відслідковувати внутрішні процеси змін, які відбуваються в релігійності українських мігрантів, їх виборі церков, національній ідентифікації.

Крім релігієзнавців, життя релігійних громад за кордоном вивчають історики, етнологи, теологи. З'явля-

ються нові нюанси, впливають нові деталі, які потребують уваги дослідників.

Особливо багатою є історіографія конфесійного вивчення проблеми. Відомо, що історія Української Греко-Католицької Церкви (далі – УГКЦ) в незалежній Україні стала об'єктом прискіпливої уваги вітчизняних істориків, релігієзнавців, богословів, які докладають чимало зусиль для відтворення об'єктивної картини розвитку УГКЦ від Берестейської унії до сьогодення. Серед великого розмаїття цих досліджень привертають нашу увагу ті дослідники (О. Недавня [30], О. Турій [37], І. Химка [42] та ін.), які розглядали проблеми взаємодії релігії і нації, складності самоідентифікації українців і роль церкви в цих процесах. Однак, історія УГКЦ за кордоном, її окремих єпархій, діяльність ієрархів, реальна участь церкви у збереженні ідентичності українців – тільки фіксувалася, як правило, спогадами, але не піддавалася аналізу, не з'ясовувалося, яким чином, через які методи і форми Церква добивалася стійкої етнорелігійної визначеності українців за кордоном.

На фоні збільшення зацікавлень вітчизняних дослідників історією греко-католицизму не зрозумілим виглядає наукова пасивність щодо *релігійної* діаспори: мало уваги приділяється розвитку організаційних структур та релігійного життя українців-католиків поза межами України. Об'єднуючи мільйони віруючих греко-католиків у країнах Європи, Північної і Південної Америки та Австралії, маючи досить розвинену організаційну структуру, УГКЦ в діаспорі все ще не стала об'єктом цілісної уваги з боку науковців, які розглядають тільки окремі аспекти розвитку УГКЦ за кордоном [1; 4; 16].

На відміну від такої обширної бібліографії по історії греко-католицизму, дослідники православних церков в діаспорі не можуть надати подібну інформацію, хоча поступово виходять на збір, узагальнення, типологізацію документів з історії своїх церков. Після історії православної церкви в США і Канаді І. Власовського і Ю. Мулика-Луцика з С. Савчуком не вийшло жодної монографії, яка б перевищила зібраним матеріалом праці цих церковних істориків, хоча від дати видання їх багатотомних досліджень пройшло чимало часу, відбулися кардинальні зміни в житті православних християн і їх церков за кордоном, зокрема в їх структурі.

Проривом в діаспоріані можна вважати працю українських релігієзнавців під керівництвом професора А. Колодного, які в своїй десяти томній "Історії релігії в Україні" 9-й том присвятили релігії і церкві української діаспори [33]. В томі зібраний унікальний матеріал, які готували десятки людей – науковців, священників, богословів – про історію постання і розвитку українських церков за кордоном, про їхню душпастирську і соціальну діяльність, про зусилля в збереженні української мови, культури і віри народу. Чи не вперше тут представлений узагальнюючий погляд на роль духовного чинника в історії народу, підкреслено значення релігії в житті українців особливо тих, хто знаходиться за географічними межами своєї країни, з'ясована особлива роль релігії в ідентифікаційних процесах.

Важливою у відтворенні релігійного життя закордонного українства, шляхах і засобах збереження ним української національної ідентичності є серія книг "Мислителі української діаспори", підготовлену Відділенням релігієзнавства Інституту філософії НАН України. Про стан православних спільнот українців у Канаді і США розповідає канадський професор-богослов Степан Ярмусь [44] у збірці праць "Досвід віри українця". Про різноманітні форм діяльності українських греко-католицьких спільнот в Європі та Австралії, зорієнтованих українством на своє самозбереження, читаємо у

збірці вибраних праць отця-професора Івана Музички [28] отця-історика Івана Шевцівця [43]. Про особливості життя церкви в діаспорі дізнаємося з творів знаного богослова-професора Івана Ортинського з Німеччини та отця Дмитра Блажейовського, багатьох інших.

Всі ці дослідження попередників стали важливою теоретичною і фактичною базою для запропонованої автором концепції особливості ролі релігії у формуванні етнічної ідентичності особи та спільноти. Розуміючи під ідентичністю самовизначення особи і спільноти серед інших людей і спільнот, усвідомлення своєї унікальності при визнанні наявних універсальних характеристик, релігійна ідентичність постає як ототожнення себе з певною конфесією, її віровченням, обрядом та формами організації, які притаманні даній конфесії. На основі опрацьованої літератури і джерел вдалося концептуалізувати факти впливу релігії і церкви на ідентичність закордонних українців, побачити у їх реальному житті практичний взаємозв'язок етнічного і релігійного начала, які в тісному поєднанні сформували українську релігійну ідентичність, сприяли становленню етноконфесійної унікальності українців в полікультурному середовищі зарубіжних країн. Встановлено, що національні релігії та церкви українців постали одним із найважливіших історичних чинників націозбереження і націоєднання українців діаспори.

Засвідчуючи величезну роль українських православної і греко-католицької Церкви в формуванні і збереженні національної ідентичності в українців діаспори, не можна не помічати на тому кризовому стані, в якому знаходяться ці християнські спільноти за кордоном в наш час. Їх самотність не знайшла належного визнання ні з боку Константинополя, ні з боку Ватикану. Все це потребує окремого дослідження, в якому буде піддана аналізу остання четверта хвиля еміграції, яка потребує воцерковлення, християнізації, одухотворення, складових процесу ідентифікації. Результати такого дослідження уможливають осягнення тієї гами функціональності релігійного чинника, завдяки якій діаспора зберігає свою національну ідентичність.

Список використаної літератури

1. Божик П. Церков українців у Канаді [текст]: причинки до історії укр. церковного життя в Бритійській Домінії Канаді (1890–1927) / П. Божик. – Л. : Монастир Свято-Іванівська Лавра ; Видавничий відділ "Свічадо", 2004. – 291 с. 2. Великий А. Г. ЧСВВ. Українське християнство: сторінки до історії української церковної думки [Електронний ресурс] / А. Г. Великий. – Рим, 1969. – Діаспоріана. Електронна бібліотека. – Режим доступу : <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/1942/file.pdf>. 3. Винниченко І. До питання дослідження українців на території пострадянських держав [Електронний ресурс] / І. Винниченко. – Режим доступу : <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=745>. 4. Гречко І. Греко-Католицька Церква на Мадярщині // Київська Церква. – 1999. – № 5. – С. 39–42. 5. Гринчишин Т. Українська Греко-Католицька Церква за кордонами України станом 2010 року: короткий огляд // Історія релігії в Україні : у 10-ти т. Т. 9. Релігія і Церква в історії української діаспори / за ред. проф. А. Колодного. – К. : Український видавничий консорціум та УАР, 2013. – С. 25–64. 6. Димид М. Єпископи Київської Церкви (1589–1892) [текст] / М. Димид ; Львівська Богословська Академія. Інститут канонічного права. – Л. : ЛБА, 2000. – 244 с. 7. Дорошенко Д. Короткий нарис історії Християнської Церкви [текст] [Електронний ресурс] / Д. Дорошенко. – Вінніпер, Манітоба : Наукове т-во при Колегії св. Андрея, 1949. – 102 с. // Діаспоріана. Електронна бібліотека. – Режим доступу : <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/1722/file.pdf>. 8. Дорошенко Д. Православна Церква в минулому й сучасному житті українського народу [Електронний ресурс] / Д. Дорошенко. – Берлін, 1940. – 69 с. // Діаспоріана. Електронна бібліотека. – Режим доступу : <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/1962/file.pdf>. 9. Єгреший О. І. Взаємовідносини митрополита Андрія Шептицького і єпископа Григорія Хомишина // Галичина. Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис. – Івано-Франківськ, 2001. – № 5–6. – С. 315–321. 10. Єгреший О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча [текст] / О. Єгреший ; Прикарпатський національний ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2006. – 168 с. 11. Закордонне українство [текст] : інформаційний каталог / упоряд. І. Винниченко ; Інститут досліджень діаспори. – К. : Стило, 2001. – 280 с. 12. Закордонне українство 2011 [текст] : інформ. кат. / Ін-т дослідж. Діаспори ; [упоряд. І. Винниченко]. – Д. : [б. в.], 2011. – 119 с. 13. Зарубіжне українство [текст] : інформаційний каталог / То-

вариство зв'язків з українцями за межами України (Товариство "Україна"), Інститут досліджень діаспори; укл. О. Малиновська [та ін.]. – К.: [б. в.], 1997. – 150 с. 14. Зарубіжне українство. 1999: (інформаційний каталог) [текст] / упоряд. І. Винниченко; Інститут досліджень діаспори. – К.: Рада, 1999. – 260 с. 15. *Зінько В.* (священик). Українська Церква в країні червоної землі [Аргентина] // Київська Церква. – 2000. – № 5. – С. 59–61. 16. *Зінько В.* (священик). Українська Церква поза Україною // Київська Церква. – 2001. – № 2–3. – С. 113–115. 17. Історія Української Греко-Православної Церкви в Канаді [текст]. – Вінніпег: Видавнича спілка "Екклесія", 1984. – Т. 1. Київська церковна традиція українців Канади / С. В. Савчук, Ю. Мулик-Луцик. – 1984. – XXXII, 616 с. 18. Історія Української Греко-Православної Церкви в Канаді [текст]. – Вінніпег: Видавнича спілка "Екклесія", 1984. – Т. 2. Період зародження ідеї оснування Української Греко-Православної Церкви в Канаді / С. В. Савчук, Ю. Мулик-Луцик. – 1985. – XII, 784 с. 19. Історія Української Греко-Православної Церкви в Канаді [текст]. – Вінніпег: Видавнича спілка "Екклесія", 1984. – Т. 3. Українська Греко-Православна Церква в Канаді в юрисдикції митр. Германоса / Ю. Мулик-Луцик. – 1987. – XXIV, 728 с. 20. Історія Української Греко-Православної Церкви в Канаді [текст]. – Вінніпег: Видавнича спілка "Екклесія", 1984. – Т. 4. Українська Греко-Православна Церква в Канаді в юрисдикції архієпископа Івана Теодоровича / Ю. Мулик-Луцик. – 1989. – XIX, 831 с. 21. Історія Української Греко-Православної Церкви в Канаді [текст]. – Вінніпег: Видавнича спілка "Екклесія", 1984. – Т. 5. Український єпископат в Європі під час і після II Світової війни й утворення архієпархії в У. Г.-П. церкві в Канаді / Ю. Мулик-Луцик. – 1991. – XVI, V–VIII, 543 с. 22. Історія Української Греко-Православної Церкви в Канаді [текст]. – Вінніпег: Видавнича спілка "Екклесія", 1984. – Т. 6: Установлення митрополії У. Г.-П. церкви в Канаді і обрання митрополита Іларіона її першим першоієрархом / Ю. Мулик-Луцик. – 1992. – XVI, 647 с. 23. *Кірушок Ю.* Феномен православної діаспори та визначення її канонічного статусу [Електронний ресурс] / Ю. Кірушок. – Режим доступу: http://theology.in.ua/ua/br/br_history/world_history/44363. 24. *Клеман О.* Роль і значення православної діаспори в Западній Європі [Електронний ресурс] / О. Клеман. – Режим доступу: http://www.religare.ru/2_2252.html. 25. *Ключовська І. М.* Новітні явища у діаспорі. Світовий та український контекст // 36. доповіді Другої міжнародної науково-практичної конференції "Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті". – Л., 2008. – С. 41–47. 26. *Кривда Н. Ю.* Українська діаспора: досвід культуротворення / Н. Ю. Кривда. – К.: ВЦ "Академія", 2008. – 280 с. 27. *Малько О.* До питання про взаємодію української діаспори з Україною // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – К., 2008. – Вип. 40. – С. 408–436. 28. *Музичка І.* (отець). Християнство в житті особи і народу [текст]: вибрані твори / І. Музичка; [упоряд. А. Колодний]. – К.: [б. в.], 1999.

– 387 с. 29. Наукові записки Міжнародної Асоціації українців / [за гол. ред. Г. Скрипник]; МАУ, НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К., 2012. – Вип. 1. – 246 с. 30. *Недавна О. В.* Місце греко-католицизму в самоідентифікації українців в їх цивілізаційному оточенні // Українське релігієзнавство. – 1999. – № 12. – С. 106–114. 31. *Недужко Ю. В.* Діяльність української діаспори по відзначенню тисячоліття хрещення Русі-України (кін. 70-х – 80-ті роки XX ст.) [текст]: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 [Електронний ресурс] / Недужко Юрій Вікторович; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2002. – 23 с. – Режим доступу: <http://dissert.com.ua/contents/16410.html>. 32. *Патарак І. В.* Суспільно-церковні відносини в українській громаді Канади [текст]: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Патарак Іван Вікторович; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2010. – 20 с. 33. Історія релігії в Україні: у 10 т. Т. 9. Релігія і Церква в історії української діаспори / [за заг. ред. проф. А. Колодного]. – К.: УВК та УАР, 2013. – 906 с. 34. Релігія. Діаспоріана. Електронна бібліотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/category/religiya>. 35. *Савчук С.* Історія Української Греко-Православної Церкви в Канаді [текст]: у 5 т. Т. 1. Київська церковна традиція українців Канади / С. Савчук, Ю. Мулик-Луцик. – Вінніпег: Видавнича спілка "Екклесія", 1984. – 616 с. 36. *Салунко О.* Роль церкви у збереженні духовних, моральних та національних цінностей українського соціуму [Електронний ресурс] / О. Салунко. – Режим доступу: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=340>. 37. *Турій О.* Греко-католицька церква та українська національна ідентичність у Галичині // Людина і світ. – 2001. – №10. – С. 21–26. 38. Українське зарубіжжя [текст]: бібліографічний покажчик (1900 – серпень 2006 рр.) / [упоряд. І. Винниченко, Н. Лисогорова; Інститут досліджень діаспори]. – Вид. 2-ге, доп. і уточн. – К.: Forsal 8, 2006. – 320 с. 39. Українське зарубіжжя: бібліографічний покажчик (1900 – травень 2002 рр.) [текст] / [упоряд. І. Винниченко; Інститут досліджень діаспори]. – К.: Рада, 2002. – 346 с. 40. Українське зарубіжжя: бібліографічний покажчик літератури (1900 – грудень 1999 р.) [текст] / [упоряд. І. Винниченко; Інститут досліджень діаспори]. – К.: [б. в.], 1999. – 162 с. 41. Українські організації в країнах Заходу [текст]: інформаційний каталог / [упоряд. І. Винниченко; Інститут досліджень діаспори]. – К.: Поліграфічний центр "Фоліант", 2004. – 104 с. 42. *Химка І.* Релігія й національність в Україні другої половини XVIII – XX століть // Ковчег: Науковий збірник з церковної історії / [за ред. Б. Гудзяка, І. Скочиляса, О. Турія]. – Л.: Вид-во УКУ, 2003. – Ч. 4. Еклезіяльні й національна ідентичність греко-католиків Центрально-Східної Європи / [відп. ред. О. Турія]. – С. 55–66. 43. *Шевців І.* Християнська Україна [текст]: вибрані твори. – К.: Дрогобич: Коло, 2003. – 468 с. 44. *Ярмусь С.* Досвід віри українця [текст]: вибр. твори / С. Ярмусь; [упоряд. і авт. аналіт. післям. проф. Анатолій Колодний]. – 2-е вид. – К.: Світ знань, 2007. – 488 с.

Надійшла до редколегії 04.10.2013

Г. Д. Филипович

ИДЕНТИФИКАЦИОННАЯ РОЛЬ РЕЛИГИИ И ЦЕРКВИ В ЖИЗНИ УКРАИНСКОЙ ДИАСПОРЫ

Статья посвящена исследованию роли религии и церкви в жизни украинской диаспоры. Основываясь на зарубежном опыте изучения диаспорных украинцев и их религиозности, автор предлагает пересмотреть господствующую в общественной и научной мысли позицию о незначительности религии как маркера украинской идентичности.

Ключевые слова: этническая и религиозная идентичность, идентификация, украинская диаспора, диаспорные церкви.

G. D. Fylypovych

IDENTIFICATION ROLE OF RELIGION AND CHURCH IN THE LIFE OF UKRAINIAN DIASPORA

The article is devoted to the investigation of the role of religion and the church in the life of the Ukrainian diaspora. Based on the experience of foreign learning of Ukrainian Diaspora and its religiosity, the author proposes to revise prevailing in public opinion and science attitude towards insignificance of religion as a marker of Ukrainian identity.

Keywords: ethnic and religious identity, identification, Ukrainian Diaspora, Diaspora church.